

Συλλέκτες και Συλλογές.
Γ' Κύκλος διαλέξεων: Διαχείριση μουσειακών συλλογών
την εποχή της οικονομικής κρίσης

Τα Ιστορικά Αρχεία την Εποχή της Οικονομικής Κρίσης

Νίκος Παντελάκης
Υποδιευθυντής Ιστορικού Αρχείου ΕΤΕ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ

Ο «θερμοστάτης» των Μουσείων

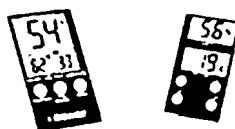
Μεταβάλλονται διεθνώς οι αντιλήψεις για την ενεργειακά σωστή διατήρηση ιδανικών συνθηκών στις αίθουσες

Πολλοί από εμάς θα θυμόμαστε σίγουρα τα σημαντικά της σίμης της αλασι-
στην τη κατασκευή τους αρχικών
να κερμακάνται από τη δεκαετία
αυτή με απαστερόφαντα για μας

Τολμηρές θέσεις
από τον Νικόλαο
Σερότα, διευθυντή
της Tate, βάζουν
το θέμα στο τραπέζι.

«Αρκετά» μέγαντες διακρίματα
«επιφύλαξης» που εκδόεται η
εξουσία κάνει κριση της ζωής

Άρθρο της Μαργαρίτας Πουρναρά

Δύο ειδήσεις του τελευταίου χρονικού διαστήματος νομίζω ότι μας εισάγουν με τον καλύτερο τρόπο στο θέμα μας.

Η πρώτη είδηση δημοσιεύτηκε στην Καθημερινή στις 26 Νοεμβρίου 2011 και είχε τίτλο: Ο «θερμοστάτης» των Μουσείων. Μεταβάλλονται διεθνώς οι αντιλήψεις για την ενεργειακά σωστή διατήρηση ιδανικών συνθηκών στις αίθουσες. Εάν αλλάξει κανείς τη λέξη «Μουσεία» με την λέξη «Αρχεία» και τη λέξη «αίθουσες» με τη λέξη «αρχειοστάσια» το άρθρο αφορά και τα αρχεία και έχει να κάνει τόσο με την εφαρμογή λιγότερο άκαμπτων κανόνων όσο αφορά τις ιδανικές συνθήκες που πρέπει να επικρατούν σε σχέση με τη θερμοκρασία και υγρασία όσο και με τον τρόπο κατασκευής των κτηρίων ώστε να είναι οικολογικά και να καταναλώνουν λιγότερη ενέργεια. Οι προβληματισμοί αυτοί έχουν φυσικά αφορμή όχι τόσο οικολογικές ευαισθησίες όσο την ανάγκη περιορισμού των δαπανών

Θησαυρός στις φλόγες

Ιστορική βιβλιοθήκη του
Ινστιτούτου της Αιγύπτου

Η δεύτερη είδηση δημοσιεύτηκε στην Ελευθεροτυπία τη Δευτέρα 19 Δεκεμβρίου 2011 και είχε τίτλο: Θησαυρός στις φλόγες. Ανυπολόγιστη η καταστροφή στην ιστορική βιβλιοθήκη του Ινστιτούτου της Αιγύπτου.

Αλλά ο κίνδυνος που διατρέχουν τα ιδιωτικά αρχεία την περίοδο της οικονομικής κρίσης δυστυχώς είναι ευρύτερος. Έχει να κάνει με την αμφισβήτηση στην πράξη αυτής καθ'εαυτής της ύπαρξης τους όπως θα προσπαθήσω να δείξω στη συνέχεια

Σε εποχές οικονομικής κρίσης οι πιθανότητες να υπάρξουν βίαια γεγονότα που έμμεσα ή άμεσα μπορεί να καταστρέψουν πολύτιμες συλλογές ή αρχεία αυξάνονται και γι' αυτό τα μέτρα προστασίας πρέπει να είναι αυξημένα τη στιγμή που οι οικονομικές δυνατότητες να εξασφαλίσουμε τέτοια μέσα μειώνονται δραματικά.

Τα τεκμήρια αποτελούν σημαντικές μαρτυρίες:

- του εύρους των αρμοδιοτήτων που είχαν τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που τα διατήρησαν,
- των πολιτικών που χάραξαν,
- των αποφάσεων που έλαβαν,
- των διαδικασιών που εφάρμοσαν, και γενικότερα
- του τρόπου λειτουργίας τους.

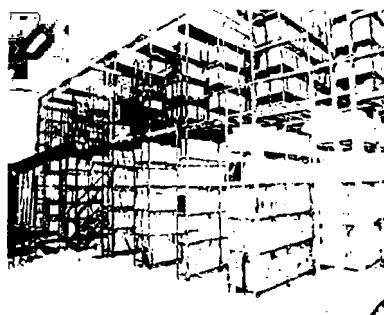
Τα αρχεία την εποχή της οικονομικής κρίσης

Όλοι μας γνωρίζουμε ποιοι είναι οι λόγοι που εμείς οι ίδιοι ως φυσικά πρόσωπα ή οι επιχειρήσεις ως νομικά πρόσωπα έχουμε την ανάγκη, στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων μας, να δημιουργούμε και να διατηρούμε τεκμήρια που όλα μαζί, οργανωμένα σε ένα σύνολο, συγκροτούν αυτό που ονομάζουμε «αρχείο».

Γιατί απλούστατα τα τεκμήρια αυτά αποτελούν σημαντικές μαρτυρίες:
του εύρους των αρμοδιοτήτων που είχαν τα φυσικά και νομικά πρόσωπα που τα διατήρησαν,
των πολιτικών που χάραξαν,
των αποφάσεων που έλαβαν,
των διαδικασιών που εφάρμοσαν, και γενικότερα
του τρόπου λειτουργίας τους.

Ιστορικά Αρχεία

- Σκοπός: Επιλογή και διάσωση πληροφοριών, εξασφάλιση πρόσβασης σε αυτές
- Υλοποίηση: Εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών, ταξινόμηση και περιγραφή, συντήρηση και δημιουργία αντιγράφων ασφαλείας

Πολλά από τα τεκμήρια που συγκροτούν το αρχείο ενός φυσικού ή νομικού προσώπου έχει διαπιστωθεί ότι περιέχουν σημαντικότερες πληροφορίες για την κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή της κοινωνίας μέσα στην οποία δημιουργήθηκαν, ενώ πολλές από αυτές ενδιαφέρουν το κοινωνικό σύνολο ανεξάρτητα από τον αρχικό σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν. Τα τεκμήρια που περιέχουν αυτού του είδους τις πληροφορίες πρέπει κατά τους ιστορικούς, αλλά και άλλους επιστήμονες, να διασώζονται, ανεξάρτητα από το αν ο αρχικός τους σκοπός για τον οποίο δημιουργήθηκαν έχει προ πολλού εκπληρωθεί και ο δημιουργός τους πλέον δεν ενδιαφέρεται για αυτά. Τα συγκεκριμένα τεκμήρια συγκροτούν λοιπόν με τη σειρά τους αυτό που ονομάζουμε «ιστορικό αρχείο».

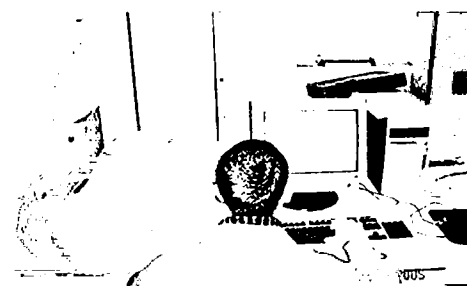
Για την επίτευξη του στόχου αυτού των ιστορικών αρχείων και με βάση την εμπειρία που αποκτήθηκε με τα χρόνια, σταδιακά υιοθετήθηκαν από την παγκόσμια επιστημονική κοινότητα μερικές βασικές αρχές ως προς τις συνθήκες που πρέπει να επικρατούν στους χώρους φύλαξης των τεκμηρίων ώστε να εξασφαλιστεί η διατήρησή τους στο διηνεκές, ως προς τη δημιουργία αντιγράφων ασφαλείας, την ταξινόμηση και περιγραφή του αρχειακού υλικού. Όλα αυτά με έναν στόχο: την εύκολη και ελεύθερη πρόσβαση κάθε ενδιαφερόμενου στις πληροφορίες.

Προϋποθέσεις λειτουργίας ενός Ιστορικού Αρχείου

- Εξασφάλιση οικονομικών πόρων

- Ειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό

Όπως όλοι αντιλαμβανόμαστε, για να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι, τα αρχεία πρέπει να διαθέτουν τους αναγκαίους οικονομικούς πόρους και το κατάλληλο εκπαιδευμένο προσωπικό.

Είναι γεγονός ότι τα περισσότερα φυσικά και νομικά πρόσωπα των οποίων τα αρχεία μπορεί να περιέχουν πολύτιμες πληροφορίες αδιαφορούν για την τύχη των αρχείων τους. Η αδιαφορία αυτή έχει τις ρίζες της στο ίδιο το ελληνικό κράτος

Εικόνα φύλαξης αρχείων

Νομίζω ότι είναι κοινό μυστικό ότι στη χώρα μας, το κράτος ποτέ δεν διέθεσε τους αναγκαίους πόρους για να υπηρετηθεί σωστά ο στόχος συγκρότησης οργανωμένων ενεργών δημόσιων αρχείων, πόσο μάλλον δημόσιων και ιδιωτικών ιστορικών αρχείων.

Εάν λοιπόν το ίδιο το κράτος αδιαφορεί για τη διατήρηση την οργάνωση και τήρηση των αρχείων γιατί ο ιδιώτης, φυσικό ή νομικό πρόσωπο να ενδιαφέρονται περισσότερο;

Για το λόγο αυτό θεωρώ ότι τα αρχεία στη χώρα μας βρίσκονται σε διαρκή κρίση, αφού ελάχιστοι ενδιαφέρονταν για τη δημιουργία τους και την εν συνεχεία διάσωσή τους. Είναι φανερό ότι το ελληνικό κράτος έχει βολευτεί με την απουσία σοβαρών αρχειακών υπηρεσιών, καθώς με τον τρόπο αυτό επιτρέπει να βασιλεύει η ανομία σε πολλούς τομείς, με πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα την καταπάτηση της γης και τη διαιώνιση της αυθαίρετης δόμησης ή ακόμα την είσπραξη συντάξεων από ανθρώπους που δεν βρίσκονται εν ζωή.

Οι επιπτώσεις από την απουσία οργανωμένων αρχείων δεν είναι πολλές φορές αμελητέες. Είναι γεγονός ότι μια επιχείρηση μπορεί να υποστεί σημαντική ζημιά σε περίπτωση που δεν μπορέσει να εντοπίσει απαραίτητα τεκμήρια για να θεμελιώσει δικαιώματα ιδιαίτερα στην περίπτωση δικαστικής εμπλοκής.

1980 -2008

- Δημόσιος τομέας
 - Νόμος για τα ΓΑΚ
 - Ίδρυση σχολής αρχειονομίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο
 - Κατασκευή κτηρίου αρχείων ΓΑΚ
- Ιδιωτικός τομέας
 - Ίδρυση και λειτουργία ιστορικών αρχείων σε επιχειρήσεις
 - Ανάπτυξη και λειτουργία ιδιωτικών φορέων συλλογής αρχείων
 - Ίδρυση Ελληνικής Αρχειακής Εταιρείας

Παρά τις αρνητικές αυτές επισημάνσεις για το παρελθόν πρέπει να τονίσουμε ότι από το 1980 μέχρι τη στιγμή που θα εμφανιστούν το 2008 τα πρώτα σημάδια της σημερινής οικονομικής κρίσης, κάτι είχε αρχίσει να κινείται στο χώρο των δημόσιων και ιδιωτικών αρχείων.

Η δική μου εισήγηση θα περιοριστεί στα ζητήματα των ιδιωτικών αρχείων όπου παρατηρούμε αυτές τις 2 δεκαετίες μια ανάπτυξη ιστορικών αρχείων τόσο στο επίπεδο φορέων συλλογής και διαχείρισης ιδιωτικών αρχείων όσο και στο επίπεδο της ίδρυσης μονάδων διαχείρισης αρχείων στο εσωτερικό των επιχειρήσεων.

Η 1^η προσπάθεια ίδρυσης και λειτουργίας ιστορικού αρχείου στο εσωτερικό μιας επιχείρησης ήταν αυτή της Εθνικής Τράπεζας, το παράδειγμα της οποίας όμως ακολούθησαν λίγο αργότερα οι περισσότερες μεγάλες ελληνικές τράπεζες.

Σε ορισμένες περιπτώσεις έγιναν αξιόπαινες προσπάθειες τα αρχεία αυτά να αποκτήσουν σωστές συνθήκες στέγασης και έτσι κατασκευάστηκαν κτήρια που διαθέτουν κατάλληλη υποδομή, σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές, όπως π.χ. είναι το κτήριο του Ιστορικού Αρχείου της Εθνικής Τράπεζας. Επίσης για πρώτη φορά έγινε συστηματική προσπάθεια τα αρχεία αυτά να στελεχωθούν από προσωπικό που διέθετε τις απαραίτητες γνώσεις για τη διαχείριση των αρχείων.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι η επιλογή της ίδρυσης αρχειακής υπηρεσίας στο πλαίσιο μιας επιχείρησης ώστε να διαχειρίζεται η ίδια η επιχείρηση τα αρχεία της είναι μια από τις επιλογές που διαθέτει. Άλλη επιλογή που δοκιμάστηκε διεθνώς και λειτουργεί σε ορισμένες χώρες, είναι να παραχωρήσει η επιχείρηση τη διαχείριση του αρχείου της σε άλλο εξειδικευμένο φορέα που μπορεί να είναι μια βιβλιοθήκη, μια πανεπιστημιακή έδρα ή ακόμη μια επιστημονική εταιρεία. Η λύση αυτή αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω του όγκου των αρχείων των επιχειρήσεων και του κόστους διαχείρισής τους αλλά και λόγω των προβλημάτων εμπιστευτικότητας που θέτει καθώς τα αρχεία των επιχειρήσεων διαθέτουν πλήθος εμπιστευτικών πληροφοριών, προσωπικά δεδομένα, βιομηχανικά και εμπορικά μυστικά. Μία επιχείρηση μπορεί ακόμα να καταθέσει το αρχείο της στα κρατικά αρχεία. Στην περίπτωση που μια εταιρεία πάψει να λειτουργεί ή πτωχεύει οι δύο τελευταίες λύσεις είναι οι μοναδικές που μπορούν να σώσουν το αρχειακό υλικό το οποίο αλλιώς θα οδηγηθεί στην καταστροφή είτε ηθελήμενα είτε αθέλητα.

Πράγματι σε παγκόσμιο επίπεδο παρατηρούμε ότι σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης οι επιχειρήσεις δημιουργούν υπηρεσίες διαχείρισης αρχείων και οι δημόσιοι και άλλοι φορείς υποδοχής αρχείων επιχειρήσεων περιορίζονται στη συγκέντρωση αρχείων εταιρειών που κλείνουν ή πτωχεύουν. Σε περίοδο κρίσης και ύφεσης αντίθετα παρατηρούμε ότι οι επιχειρήσεις διακόπτουν ή υποβαθμίζουν τη λειτουργία των αρχειακών υπηρεσιών τους σε μια προσπάθεια να περιορίσουν το κόστος λειτουργίας τους.

Τη στιγμή λοιπόν που το χρονικό διάστημα 1980-2008 βλέπουμε μια άνθιση των αρχείων των επιχειρήσεων τουλάχιστον στο επίπεδο των τραπεζών, παρατηρούμε και τη δημιουργία ιδιωτικών αρχείων με σκοπό τη διαχείριση των αρχείων πολιτικών προσώπων.

Παλιότερα οι πολιτικοί, οι λογοτέχνες και άλλα σημαντικά φυσικά πρόσωπα αποφάσιζαν οι ίδιοι ή οι οικογένειές τους να καταθέτουν τα αρχεία τους είτε σε ιδιωτικούς φορείς όπως Μουσεία και Βιβλιοθήκες είτε σε επιστημονικές εταιρείες είτε σε ιδρύματα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που

Πηγές χρηματοδότησης

- Έσοδα από δραστηριότητες
- Κρατικές χορηγήσεις
- Δωρεές
- Συμμετοχή σε επιχορηγούμενα προγράμματα
- Χρηματική υποστήριξη από την ίδια την επιχείρηση (αρχεία επιχειρήσεων)

Πράγματι η ορμητική αυτή διάθεση ανακόπηκε ξαφνικά με το ξέσπασμα της σημερινής οικονομικής κρίσης. Ο βασικός λόγος είναι απλός.

Όπως όλοι γνωρίζουμε οι πολιτιστικές δραστηριότητες, στις οποίες εντάσσεται και η δράση των ιστορικών αρχείων, δεν μπορούν να εξασφαλίσουν μέσα από την καθημερινή λειτουργία τους, τούς πόρους που έχουν ανάγκη. Η χρηματοδότηση προέρχεται στην περίπτωση των ιδιωτικών αρχείων από χορηγήσεις που εξασφαλίζουν τα ιδρύματα, είτε από ιδιώτες είτε από το κράτος, και στην περίπτωση των αρχείων των επιχειρήσεων από τη βούληση της διοίκησης της επιχείρησης να αφιερώσει ένα τμήμα των κερδών της στη δραστηριότητα αυτή, κάτι που εντάσσεται σε αυτό που σήμερα είναι της μόδας να ονομάζουμε «εταιρική κοινωνική ευθύνη». Καθώς κόπηκε απότομα η ροή αυτή χρηματοδοτήσεων, ή περικόπτεται δραστικά, καθώς οι επιχειρήσεις από τις πλευρά τους γνωρίζουν σοβαρά προβλήματα ρευστότητας, τα ιστορικά αρχεία αντιμετωπίζουν σε πολλές περιπτώσεις ακόμα και πρόβλημα επιβίωσης.

Προτάσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης

- Ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης
- Τροποποίηση νομικού πλαισίου
- Χάραξη αρχειακής πολιτικής
- Επανεξέταση συνθηκών φύλαξης αρχείων
- Επανεξέταση τρόπου κατασκευής των κτηρίων
- Επαναξιολόγηση των κριτηρίων εκκαθάρισης
- Δειγματοληπτική διατήρηση αρχειακού υλικού

Με δεδομένη τη κρίσιμότητα της κατάστασης θεωρώ ότι θα έπρεπε να υπάρξει μια κινητοποίηση όσων ασχολούνται με τα αρχεία ώστε να συζητηθούν οι τρόποι αντιμετώπισης της κρίσης. Η Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία θα μπορούσε να αποτελέσει τον ενδεδειγμένο φορέα που θα μπορούσε να οργανώσει μια συνάντηση όλων των ιδιωτικών αρχείων με θέμα συζήτησης τη σημερινή κατάσταση στα αρχεία και προτάσεις για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που προκύπτουν από τη διακοπή λειτουργίας πολλών αρχείων λόγω έλλειψης πόρων. Παραθέτω ορισμένα θέματα συζήτησης χωρίς ιεραρχική αξιολόγηση και στη συζήτηση μπορούμε να επανέλθουμε:

Ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης για τον ρόλο των ιστορικών αρχείων. Τα ιστορικά αρχεία εντάσσονται στην πολιτιστική κληρονομιά και προστατεύονται από τη διεθνή νομοθεσία ως τέτοια και δεν μπορούν να αποτελούν στόχο σε οποιαδήποτε διαμάχη. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που απευθύνονται στα σχολεία είναι ένα από τα εργαλεία που διαθέτουμε για την ευαισθητοποίηση της νεολαίας. Πρέπει να βρούμε και άλλους τρόπους ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των πολιτών. Η χρήση του διαδικτύου και η εξυπηρέτηση του κοινού από απόσταση μέσω διαδικτύου πιστεύω ότι θα αυξήσει την επισκεψιμότητα των αρχείων και σταδιακά θα φέρει το κοινό πιο κοντά στα αρχεία. Ποιες τροποποιήσεις του σημερινού νομικού πλαισίου για τα αρχεία πρέπει να γίνουν ώστε να υιοθετηθούν μια σειρά από διατάξεις για την προστασία και τη διαχείριση των ιδιωτικών αρχείων, ώστε σημαντικά τεκμήρια επιχειρήσεων που κλείνουν ή πτωχεύουν να διασώζονται. Σήμερα καμιά συγκεκριμένη τέτοια πρόβλεψη δεν υπάρχει.

Ποιά αρχειακή πολιτική θα πρέπει να ακολουθηθεί στο μέλλον ως προς τη διαχείριση του ιστορικού αρχειακού υλικού των επιχειρήσεων; Οι αρχειακοί φορείς πρέπει να ξεκινήσουν από σήμερα μια συζήτηση για τον τρόπο που θα αναπτυχθούν και να ανασυγκροτηθούν τα αρχεία μετά το τέλος της κρίσης. Απουσιάζει σήμερα τραγικά η οποιαδήποτε συζήτηση για τη χάραξη στρατηγικής, μιας αρχειακής πολιτικής σε βάθος χρόνου, που θα ξεφεύγει από τη μίζερη διαχείριση της καθημερινότητας του σήμερα. Μέχρι σήμερα δύο λύσεις εφαρμόζονται όπως είδαμε, είτε η ίδρυση μονάδας διαχείρισης ιστορικού αρχείου μέσα στο πλαίσιο λειτουργίας της ίδιας της επιχείρησης είτε η κατάθεση του ιστορικού αρχειακού υλικού μιας επιχείρησης στα κρατικά αρχεία ή σε βιβλιοθήκες; Μήπως ήρθε η ώρα να οραματιστούμε μια τρίτη λύση όπου τα συλλογικά όργανα των βιομηχάνων, των τραπεζών, των εμπόρων θα αναλάμβαναν να ιδρύσουν και να λειτουργήσουν ένα φορέα που θα διαχειριζόταν τα ιστορικά αρχεία των επιχειρήσεων του κλάδου τους με χρηματοδότηση που θα εξασφαλιζόταν από μια μικρή συνεισφορά των μελών τους. Με τον τρόπο αυτό ίσως θα μπορούσαν να διασωθούν και ιστορικά τεκμήρια μικρότερων επιχειρήσεων που σπάνια σήμερα διασώζονται. Το ίδιο άραγε δεν θα μπορούσε να προβλεφθεί και για τα αρχεία των συνδικάτων;

Να επανεξετάσουμε ποιες πρέπει να είναι οι βέλτιστες συνθήκες φύλαξης του αρχειακού υλικού με βάση τη μέχρι σήμερα εμπειρία. Στην αρχή αναφέρθηκα στις απόψεις του διευθυντή της Tate Nikolas Serota, που αναθεωρούν εν μέρει της μέχρι σήμερα επικρατούσες απόψεις

Να επανεξετάσουμε τον τρόπο κατασκευής των κτηρίων των αρχείων ώστε να εξοικονομούμε ενέργεια.

Επαναξιολόγηση των κριτηρίων εκκαθάρισης ώστε να μειωθούν οι όγκοι των αρχείων που δαιτηρούνται στο διηνεκές

Να εξεταστεί η δυνατότητα εκκαθάρισης υλικού, το οποίο να κρατηθεί